

OPONENTSKÝ POSUDEK

Jméno disertanta/disertantky:	Mgr. Tereza Blažková
Téma práce:	Ideál či zrcadlo? Principy a ideje Ústavy 9. května a ústavy z roku 1960 a jejich odraz v trestním a občanském právu
Rozsah práce:	390 897 znaků včetně mezer
Datum odevzdání práce:	05.10.2022

1. Aktuálnost (novost) tématu

Oponovaná práce se zabývá problematikou podoby principů a idejí ústav přijatých v období 1948 – 1989 a jejich reflexí v civilním a trestním právu. Jedná se o rozsáhlou a lze říci, že v zásadě komplexní a multidimenzionální matérii, z níž se se disertantka soustředila na dvě právní odvětví a na dvě ústavy. Vzhledem k vybraným právním odvětvím i principům a koncepcím, jež se kolegyně T. Blažková rozhodla sledovat, byla v práci vynechána tzv. malá ústava, tj. zákon o čs. federaci i jiné ústavní předpisy, modifikující původní podobu ústav. Přestože koncepcím, přístupům a teoriím týkajícím se práva minulého režimu se již věnovala řada dobových i současných publikací a stejně tak existuje literatura, jež se soustředila mj. na uvedená právní odvětví, příp. jejich dílčí aspekty (viz např. Kol. autorů. Právnícká dvouletka či Kol. autorů. Komunistické právo v Československu. Kapitoly z dějin bezpráví apod.), lze téma práce považovat jeho zvoleným uchopením za nové, a to právě tím, že se autorka pokusila sledovat odraz ústavního rámce a v některých případech dokonce samotných idejí, jež měly být tomto rámci obsaženy, ve vybraných aspektech občanského a trestního práva (v trestním právu především v jeho obecné části). Námětové rozkročení dané do vínků posuzované práce, je tak velmi široké a logicky vedlo na některých místech k nutnému zjednodušování (ačkoliv je zřejmá snaha disertantky o poctivou heuristiku) či opomenutí, např. z názvu práce neplyne, že by se neměla věnovat též aplikační praxi. Možná by bývalo proto stálo za to omezit se již v zadání na odraz zásad a myšlenek v normativní podobě uvedených právních odvětví, k čemuž ostatně v podstatě došlo, příp. jen na některý časový úsek či odvětvový úsek zvolené právní úpravy.

Zvolené téma lze bezpochyby považovat za aktuální. Nejen proto, že je možné z pohledu jurisprudence vnímat vlivy idejí, názorů, koncepcí a principů (nejen) ústavního pořádku na další právní předpisy a že tyto vlivy nejsou omezeny jen na minulost (viz např. zejm. úvodní, ale i některá další ustanovení zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník). Ale také proto, že skutečně zevrubné a komplexní poznání nedávné minulosti zůstává vzhledem k současnosti i k budoucnosti nadále velmi aktuální.

2. Náročnost tématu na teoretické znalosti, vstupní údaje a jejich zpracování a použité metody

Disertantka musela vzhledem ke zvolenému tématu při sepisování disertační práce vyjít jak z vědeckých znalostí nabytých právnickým studiem, tak z poznatků z oborů historie, filozofie, sociologie a politologie. Např. ideové základy právního institutu dokládá práce i odkazy na dobově monopolní filozofii – marxismus-leninismus, která byla samozřejmě s průběhem evoluce režimu různě čtena a vykládána. Marxismu-leninismu je ostatně v práci věnována samostatná subkapitola nazvaná vznik marxismu-leninismu (s. 28 – 32 práce). Na tomto místě lze podotknout, že spíše než publikace a konstrukty původních autorů vědeckého socialismu je v práci přiblíženo pojetí z doby normalizace, případně analýza současnosti. S přihlédnutím k této skutečnosti by se možná mohla subkapitola nazývat a

věnovat spíše koncepcím a modifikacím marxismu-leninismu z celého zkoumaného období než vzniku tohoto světonázoru.

Vzhledem k širokému spektru otázek a k různým aspektům problematiky lze téma předmětné disertační práce považovat z hlediska znalostí za náročnější, byť vstupních údajů byl, dá se říci, dostatek. Autorka byla proto postavena před obtížný úkol, totiž selektovat zdroje, s nimiž bude při tvorbě disertační práce pracovat. Zachování potřebného a na druhou stranu přiměřeného rozsahu zdrojů, tak, aby bylo možné dosíci kvalitního výsledku, je jedním z důležitých postupů v rámci badatelské práce každého tvůrce odborného díla a náleží k autorské licenci autora/ky. Kol. Tereza Blažková pracovala s literaturou, právními předpisy, prameny, internetovými i dalšími zdroji, a to přiměřeně typu oponované kvalifikační práce. Přestože koncepce disertační práce, zvolená disertantkou, nevyžadovala rozsáhlejší zpracování zahraniční literatury, setkáme se, zvláště u kontextových ad. otázek, v práci i s texty zahraničních autorů. Ocenit lze obzvláště pojednání o metodologii práce v textu (s. 14 – 18 práce), v němž projevila disertantka velmi dobrou znalost pohledů současné jurisprudence na metody vědecké práce, ale zahrнула do svých přístupů rovněž metody historické. Snad nadbytečným se zdá ovšem popis kroků řešení disertačního projektu, které, spíše než pojednáním o metodách práce, je technicistním popisem pracovního postupu. Rovněž za odpovídající požadavkům, jež by měly být kladeny na disertační práci, považují snahu autorky udržet objektivní badatelský étos při zpracování zvolené problematiky.

3. Formální a systematické členění práce

Oponovaná disertační práce je zahájena úvodem (s. 1 – 9 práce), po němž následuje úvodní část práce (s. 10 – 32 práce), v níž jsou představeny cíle práce, výzkumné otázky, metody, struktura práce a prameny a stav poznání. Při kritické analýze některých zdrojů mohla být disertantka poněkud důraznější. Součástí úvodní části jsou i vybrané otázky historického kontextu, jež jsou spíše enumerativní, ale určitě nikoliv banální či nezajímavé. V rámci systematiky možná mohla být pasáž o marxismu-leninismu předržena krátkému představení dějinné evoluce, jakožto myšlenkový a teoretický kontext na něž se praktický přístup často, někdy až nadbytečně či nepřípadně, odkazoval.

Poté je v textu zařazena část práce věnující se ústavnímu zákonu č. 150/1948 Sb., Ústava ČSR a reflexím jeho vybraných zásad do vybraných prvků občanského práva (jež si kol. T. Blažková vybrala jako základní odvětví civilního práva a též odvětví, ideologií ovlivněné) a do trestního práva (s. 48 – 103 práce). Snad za částečně nadbytečná by se mohla čtenáři zdát pasáž ohledně návrhů, úvah a procesu přijetí nové ústavy, když tato materie byla opakovaně zpracována. Je však třeba říci, že je legitimním právem tvůrce/tvůrkyně díla zvolit informace, jež budou tvořit kontextový rámec vlastního gros zkoumání. Také dodejme, že jsou uvedené subkapitoly zpracovány zajímavě a čtivě. Tato kapitola je logicky nejrozsáhlejší, a to i ve vztahu k následující kapitole ohledně tzv. socialistické ústavy a odrazu jejích principů a idejí v občanském a v trestním právu. Je to dáno mj. tím, že v kapitole týkající se období 1948 – 1960 se práce vypořádává s některými elementy, které přetrvávaly i v následujícím období a jejich opakování by tak bylo nadbytečné. Proto se práce snaží vcelku důmyslně se v jednotlivých částech věnovat trochu jiným aspektům právní materie či shodné aspekty porovnat. Přesto se zcela práce takovému opakování nevyhnula, konkrétně např. u subkapitol týkajících se třídních přístupů v trestním právu (s. 87 – 89, resp. 90 práce a s. 149 – 150 práce), ale i u druhů vlastnického práva.

Další kapitola (s. 104 – 150 práce) se týká ústavního zákona č. 100/1960 Sb., Ústava ČSSR, jejího rozboru a odrazu zásad ústavy z roku 1960 v občanském právu a v trestním právu. Poslední „věcnou“ kapitolou je komparativní kapitola, srovnávající některé aspekty

ústavní úpravy v Ústavě 9. května a v tzv. Socialistické ústavě (s. 151 – 153). Tato kapitola by mohla být vzhledem k předchozím dvěma rozsáhlejší, nadto by bylo zajímavé, kdyby třeba obsahovala např. exkurzi do aplikační praxe, která by ukázala nakolik promítnutí zásad v normativitě reflektovala aplikační praxe, ono „živé právo“, „law in action“, případně vůbec právní každodennost. Práce je zakončena stručným, spíše shrnujícím závěrem (s. 154 – 156 práce).

4. Vyjádření k práci

Posuzovaná disertační práce se zdařile snaží představit komplexnější pohled na vybrané zásady a myšlenky, obsažené v ústavním právu režimu dominance komunistické strany v Československu v letech 1948 – 1989 a na některé elementy týkající se reflexe těchto principů a idejí v trestním a občanském právu. Je možné říci, že práce usiluje i o dílčí konceptualizaci v tomto směru. Lze ji proto považovat za aktuální, inovativní odborný text s chvályhodným záměrem. Zvolené téma je však možná až nadbytečně extenzivní, naopak snad mohlo být věnováno o více prostoru dobové mimoprávní, resp. mimonormativní realitě ústavního práva. Reflexe tak zůstala omezena v trestním a občanském právu právě na normativitu. Disertantka zpracovala problematiku v přiměřené hloubce analýzy odpovídající vstupním informacím a za použití metod jurisprudence i historiografických metod. Při zpracování tématu čerpala kol. Blažková z příslušných zdrojů, zahrnujících právní předpisy, další akty, domácí a zčásti i zahraniční literaturu, prameny i internetové zdroje. Cíle práce lze považovat za splněné. Práce je strukturována a postavena logicky, pro stránce formálního i systematického členění, gramatiky, stylistiky i slohu je v konkordanci s požadavky kladenými na disertační práce. Posuzovaná disertační práce by mohla přinést nikoliv nevýznamný vklad i do pedagogického procesu ohledně témat problematiky v práci zpracovaných. Podrobnější připomínky k formální i obsahové stránce jsou uvedeny v ostatních pasážích tohoto oponentského posudku. Práci doporučuji k obhajobě před příslušnou komisí pro obhajobu disertační práce.

5. Kritéria hodnocení práce

Splnění cíle práce	Cíle práce vytyčené disertantkou byly v zásadě splněny.
Samostatnost při zpracování tématu včetně zhodnocení práce z hlediska plagiátorství	Samostatný postup disertantky při zpracování tématu může posoudit spíše školitel práce. Nic nenasvědčuje tomu, že by tato posuzovaná předložená disertační práce nebyla autentickým dílem kol. T. Blažkové. Naopak, jak autor tohoto posudku může soudit se znalostí zatímní vědecké práce autorky, již měl možnost přečíst, odpovídá text jejímu stylu psaní. Celkové procento podobnosti ve výši 18% i maximální rozsah shody ve výši méně než 1% jsou běžné a jsou dány povahou užitých antiplagátorských systémů kontroly na PF UK, jež sledují shodu i u čísel právních předpisů, názvů předpisů i literatury, úseků z ustanovení normativních aktů apod. Disertační práci tedy lze z tohoto pohledu považovat za původní.

Logická stavba práce	Logická stavba práce je vhodná. Jen z důvodu jazykového citu, kvůli snaze neopakovat stejné výrazy, by bylo možné nazvat úvodní část práce jinak. Ale to jen s ohledem na podobnost s pojmem úvodem. Práce postupuje od výchozích kontextových informací chronologicky. Gros práce představují dvě ne zcela stejně rozsáhlé kapitoly, týkající se principů a zásad v ústavách a jejich reflexe v občanském a trestním právu, kdy se kol. Blažková snaží vcelku zdařile udržet koncepci pro zajištění srovnatelnosti obou časových úseků právního řádu a současně se neopakovat. Komparativní kapitola i závěr by mohly být rozsáhlejší, ale jejich současná podoba nikterak nenarušuje kompaktní a ucelený systém celku oponované disertační práce. Jen pro doplnění lze uvést, že by možná bylo na místě předřadit subkapitulu o marxismu-leninismu uváděném jako myšlenkový základ dobových přístupů před politické události.
Práce se zdroji (využití cizojazyčných zdrojů) včetně citací	Poznámkový aparát ukazuje, že autorka provedla významnou rešeršní činnost a ačkoliv by bylo možné, vzhledem k tématu, doplňovat řadu dalších titulů zahraničních i domácích titulů, nepředstavuje jejich absence skutečnost, již by bylo nutné v rámci oponentského posudku považovat za nedostatek. Při zpracování posuzované práce využila kol. Tereza Blažková soudobou i dobovou literaturu, právní předpisy, prameny i jiné zdroje. Logicky vzhledem k charakteru primárního zaměření výzkumu disertačního projektu kol. Blažkové je omezenější zahraniční či cizojazyčná literatura, ovšem i zahraniční zdroje se v práci vyskytují. V práci je 496 poznámek pod čarou, přičemž citace odpovídají standardizovanému formátu.
Hloubka provedené analýzy (ve vztahu k tématu)	Hloubka analýzy ve vztahu k zvolenému tématu disertační práce je ve zvolených zkoumaných prvcích přiměřená. Jak již bylo svrchu uvedeno, při určité úpravě koncepce a priorit výzkumu by bylo možné ještě kupříkladu reflektovat aplikační praxi, in eventum alespoň sondážně vliv na každodennost v oblasti práva.
Úprava práce (text, grafy, tabulky)	Úprava posuzované disertační práce je jednolitá, zvolený formát odpovídá požadavkům kladeným na obdobné disertační práce. V práci nejsou obsaženy grafy ani tabulky, což je zcela v souladu se zvoleným badatelským přístupem autorky práce.
Jazyková a stylistická úroveň	Jazyková i stylistická úroveň oponované disertační práce je zdařilá. Věty jsou formulovány odborně, přitom srozumitelně i pro širší čtenářský okruh. Z drobných gramatických nedostatků lze zmínit

	např. ač nepříliš časté, přesto opakující se chyby ve velkých a malých písmenech u (ne)názvů – např. na s. 25 práce spíše mělo být komunistický převrat než <i>Komunistický převrat</i>, ibidem na s. 26 práce, na s. 151 práce je u ústavy 1948 malé ú, ačkoliv jinak se v textu užívá s velkým Ú, ve zkratkách nicméně z pohledu práce přesný termín obsažen není, a také v interpunkci (např. s. 25, 27. 30 práce). Setkat se může čtenář v několika případech i s nesprávnou formulací některých slov (např. na s. 18 práce má být správně čtyř kapitol a ne <i>čtyřech</i>), s vypadlými či nadbytečnými slovy – např. na s. 25 práce sousloví <i>koexistence KSČ</i> mělo znít spíše koexistenci s KSČ, na s. 41 a 142 práce vypadla u citace předpisu Sbíрка zákonů, na s. 71 práce u národních podniků vypadlo sloveso, v obsahu u subkapitoly nazvané Odraz zásad ústavy z roku 1960 v občanském právu zůstalo zřejmě v důsledku kopírování názvu předchozí subkapitoly 1960. května.

6. Připomínky a otázky k zodpovězení při obhajobě

Jak již bylo uvedeno v rámci hodnocení posuzované práce, předložená disertační práce je celkově zdařilým počinem a přínosem v oboru právní historie zkoumajícím období Československa v letech 1948 – 1989. Má podnětnou koncepci a obsahuje i řadu zajímavých jednotlivin i provázaných údajů. Např. za zajímavé lze považovat upozornění na pojem celek v dobovém ústavním právu (s. 152 práce), jež ve vztahu k jeho použití, by případně bylo možné navázat s rovněž dobovým přístupem preferujícím kolektivistický zájem před jednotlivcem, což je přístup, s nímž se podle některých autorů můžeme setkat i dnes při hodnocení občanských práv a vnímání práva v jiných oblastech, než je euroatlantický prostor. Pro další cizelování textu autorem lze nicméně vznést některé drobné úvahy a doporučení. Řada připomínek k oponentované disertační práci byla již zmíněna výše v textu.

První připomínka by mohla být vznesena k cílům práce, kterých je vyjmenováno několik. Vedle řady dalších je jako jeden z cílů uvedeno bližší poznání některých aspektů tzv. 3. Československé republiky (s. 10 práce). Tento cíl ovšem výrazně přesahuje rámec práce vyplývající z jejího názvu, když obsahem práce by podle jejího názvu mělo být výzkum reflexe principů ústav z roku 1948 a 1960 v trestním a občanském právu. Zařazení cíle takto vybočujícího z rámce práce, by mohlo být považováno za neobratné, zvláště když jde o cíl, který by si zasloužil (a ostatně byl i předmětem) samostatný výzkum. Navíc formulace vyjádření autorky již na úvodním místě ohledně cíle, které je vlastně hodnocením, jakoby postulovalo s položením hypotézy současně výsledek bádání. Část věnující se období 1945 – 1948 by tak nemusela v práci být, aniž by to výrazně zasáhlo konzistentnost textu. Více prostoru naopak snad mohlo být věnováno dobové aplikační praxi, mimoprávní, resp. mimonormativní realitě týkající se zkoumané problematiky včetně např. vlivu uvedených myšlenek a zásad na společenskou identitu, na loajalitu nebo význam pro omezování toho, co někteří autoři označují jako společnost singularit.

Práce správně pracuje s různými zdroji a logicky i s různými názory obsaženými ve sděleních v těchto zdrojích. Někdy se zdá, že autorka možná zbytečně použila některé zdroje, prostřednictvím nichž sdělila svůj názor, aniž by to učinila explicitně. Přisuzuji to

snaze disertantky být konciliantní. Na některých místech pak práce působí poněkud deskriptivně.

Na s. 13 práce se kol. Tereza Blažková zamýšlí nad notoriетně tvrzeným rozdílem mezi ústavou *de iure* a *de facto* ve vztahu k ústavnímu zákonu č. 150/1948 Sb., s tím, že do jisté míry ztotožňuje uvedenou tezi s představou, že ústava nepronikla do podústavního právního řádu. V této souvislosti by mohla být vedena diskuze, zda rozdíl mezi ústavou *de iure* a *de facto* neznamena přeci jen něco jiného, a to, že existuje rozdíl mezi psaným textem (normativitou) a mezi aplikační praxí. S ohledem na skutečnost, že se práce soustřeďuje na normativitu a případné diskuze při jejím vytváření či názory teorie, je možné zvažovat, zda lze tezi o rozdílu *de iure* a *de facto* na základě této koncepce potvrdit či vyvrátit. Rovněž by autorka mohla blíže vysvětlit důvody, které ji vedly k výběru konkrétních právních institutů v rámci reflexe ústavních a ideových zásad do platného práva, když za důvod odvětí je v oponované práci uvedena intenzita jejich dotčení ideologií (s. 11 práce).

Jak již bylo uvedeno v předchozím textu tohoto oponentského posudku, bylo by rovněž možné při selekci zásad a idejí, o něž se dobové ústavní právo a opíralo a jež měly svůj odraz (nejen) v občanském a trestním právu, sledovat podobu a dynamiku metamorfóz a modifikací, jimiž prošel výklad marxismu-leninismu, odkazy na něj i právní konstrukty údajně z něj odvozované v právním řádu i jurisprudenci ve zkoumaném období. Ostatně všeobecně je již známa diskuze ohledně přístupu k právu mezi přístupem Vyšinského a ekonomismem Pašukanise v Sovětském svazu. Tak např., když na s. 67 práce je upozorněno, že dobová literatura v 50. letech 20. století vyzdvihovala význam odborů, není odkazováno na dobovou literaturu, ale na publikace pozdější (z let 1957 – 1978), ačkoliv by bylo možné diskutovat o proměnách přístupů a výkladů. Např. v rámci dobových právně politických postulátů připravovalo zákoník práce v 60. letech 20. století ROH, což by se možná v jiném časovém úseku období 1948 – 1989 nestalo. V této souvislosti je škoda, že stranou zájmu práce zůstaly relativně významnější proměny, k nimž docházelo v ČSR v právu v 80. letech 20. století, které by možná ukázaly právě zmíněnou evoluční dimenzi oné podoby a reflexe zásad a myšlenek z ústavní úrovně do úrovně zákonné. Akcentaci jistého vývoje ostatně autorka v práci zčásti činí, např. u evoluce chápání národních výborů jak orgánů jednotné veřejné správy (s. 54 práce). V této souvislosti by bylo vhodné doporučit držet se terminologie a rozlišovat mezi státní mocí a veřejnou, resp. státní správou (viz např. též s. 55 práce).

Co se „právně filozofických“ pasáží v oponované disertační práci týče, mohly by být předmětem diskuze např. výklad koncepce lidové demokracie (Ch. Brenner např. rozlišuje tzv. východní a západní vnímání pojmu) či teze o socialistické republice jako formě státu komunistických režimů (kdy tím, že práce na daném místě – s. 52 práce, vychází z publikací ze 70. let 20. století, hovoří autorka o socialistické republice, ačkoliv existovaly i lidové republiky, demokratické lidové republiky ad.). Přímo v práci je oxymóronicky představeno pojetí socialismu, jednou jako přechodného období ke komunismu, jednou jako počáteční období komunismu samotného (s. 56, 57 a 69 práce).

V rámci občanského práva se práce soustředila především na vlastnictví, a v této souvislosti za podnětné lze označit identifikaci dobové koncepce občanského práva jako majetkového pojetí (s. 75 práce). To by bylo možné postavit do protikladu s vyděleným manželským a rodinným právem, které se v protikladu k tomu snažilo působit jako právo týkající se mezilidských vztahů, oproštěné od majetkové stránky. Pak dostává jiný smysl i přesun majetkového manželského práva zpět do občanského zákoníku po rekonstrukci v 60. letech 20. století. Stejně tak by nemělo zapadnout upozornění na dominující roli, jež byla ze všem absolutních majetkových práv ve zkoumaném období připisována právě vlastnictví (s. 77 práce). Na druhou stranu je vhodné zmínit, že i za situace, kdy zákonná úprava neobsahovala držbu, znala ji a počítala s ní právní nauka. V návaznosti na důraz, který práce

klade při zkoumání odrazu principů do právních norem na vlastnictví, proto logicky jsou zdůrazněny i trestní činy majetkové a hospodářské. Právě zjištění, že se trestní právo opíralo o občanské právo je podnětné. Dnes sice občanský zákoník hovoří o oddělené aplikovatelnosti obojího, ale bezpochyby rovněž dnes musí být při stanovení limitů trestního práva vycházeno z dalších právních odvětví (např. při ztrátě věcí a jejím nálezu 3. osobou apod.). Dalším aspektem, jenž vyvstává v práci opakovaně, je upozornění na dobovou koncepci třídního pojetí trestního práva, které se v průběhu času vyvíjelo (s. 87 – 90 a 149 – 150 práce). U trestního práva lze mít připomínku, že zvláštní část trestního práva byla převzata ze zákona č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky (s. 96 práce), což ovšem platilo pouze zčásti, totiž právě co se týče deliktů tvořících matérii zákona na ochranu lidově demokratické republiky. Konečně je možné zamyslet se nad otázkou, z jakého důvodu bylo při přípravě Ústavy ČSSR zvažováno zařadit prokuraturu do zvláštní hlavy vzhledem k dobovému pojetí samostatné tzv. kontrolní a dozorové moci (s. 108 práce).

Otázky:

- 1. Vývoj přístupu k otázce třídního původu v trestním právu a trestněprávní jurisprudenci v letech 1948 – 1989.**
- 2. Setkala jste se při své práci s tím, že by některý myšlenkový konstrukt byl sice zmiňován, ale v ústavním právu, potažmo v právních předpisech občanského a trestního práva nebyl nakonec reflektován či se vyskytoval v pozměněné podobě?**

Doporučení/nedoporučení práce k obhajobě	Práci doporučuji k obhajobě před příslušnou komisí pro obhajobu disertační práce.

V Praze dne 12.01. 2023.

Jiří Šouša
Doc. JUDr. Jiří Šouša, Ph.D.
oponent/oponentka